

Studenttall og FoU-finansiering

Forfatter: Kaja Wendt (Statistisk Sentralbyrå)

I Indikatorrapporten beskriver vi utviklingstrekk ved det norske forsknings- og innovasjonssystemet der forskning og utdanning stort sett omtales hver for seg.

I denne fokusartikkelen ser vi nærmere på bevilgningene som går til universiteter og høyskoler, og diskuterer sammenhengen mellom FoU-utgifter og FoU-personale på den ene siden og utviklingen i studenttallene på den andre siden.

Både lærestedenes FoU-utgifter, antall forskere og studenttallsutviklingen er veksthistorier, men i hvor stor grad følger disse størrelsene hverandre og har de egentlig noe med hverandre å gjøre?

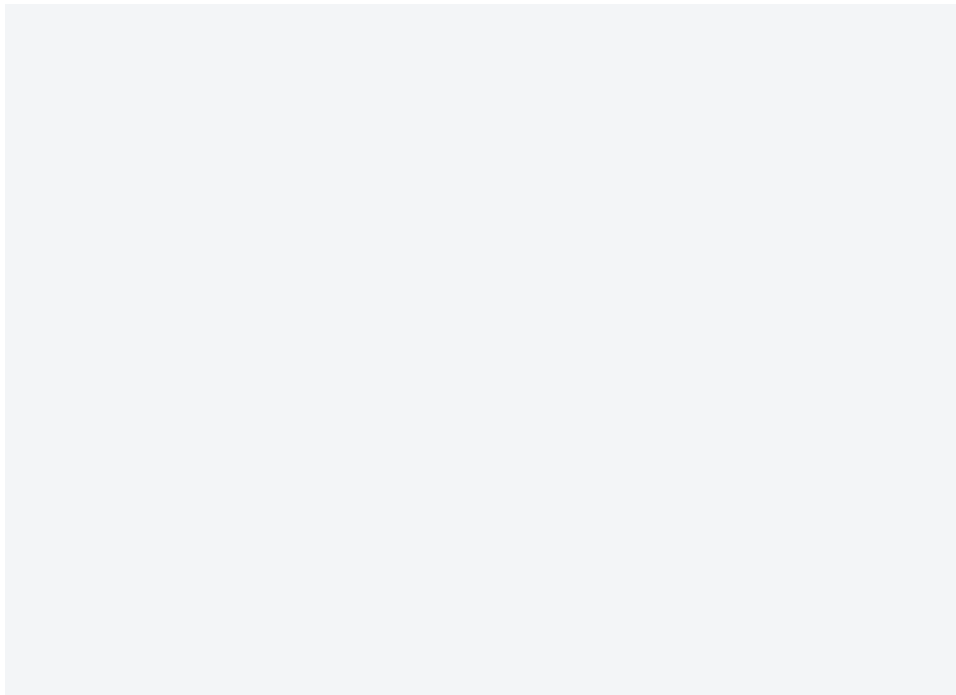
Hovedtrekkene i norske læresteders finansieringssystem har ligget fast gjennom mange år. Fram til nå har studenttallene vært koblet tett mot lærestedenes finansiering. Antall studentplasser ble tildelt av Kunnskapsdepartementet og med tildelingen fulgte det penger. I Norge stiller lovverket (Universitets- og høyskoleloven) krav til forskningsbasert undervisning. Fra tidsbruksundersøkelsen til FoU-personalet (Wendt m.fl. 2021) vet vi at selv om stillingene i akademien ofte omtales som undervisning- eller forskerstillinger er de nesten utelukkende delte stillinger der personalet både forsker og underviser. Flere studenter betyr i de fleste tilfeller at lærestedene må tilsette flere til å undervise studentene. Siden underviserne også bruker en del av tiden sin til forskning, vil dermed også FoU-utgiftene øke.

Det har i mange år vært en åpen ramme for resultatbasert uttelling basert på kandidatproduksjon, studiepoengproduksjon og doktorgrader. I tillegg har ekstern finansiering fra, for eksempel Forskningsrådet eller EUs rammeprogram for forskning og innovasjon, gitt uttelling innenfor en lukket ramme. I 2021 satte Kunnskapsdepartementet ned et utvalg (Hatlen-utvalget) som skulle vurdere finansieringen av universiteter og høyskoler. I Regjeringens utsynsmelding ([Meld. St. 14 \(2022–2023\) Melding til Stortinget Utsyn over kompetansebehovet i Norge](#)) fremgår det at kandidatproduksjons-insentivet fjernes sammen med insentivet som ligger i ekstern forskningsfinansiering, mens studiepoengproduksjon oppgraderes. Det nye systemet trer i kraft fra statsbudsjettet 2025. Totalt sett skal gjeldende budsjetttrammer videreføres. Kun en liten del av indikatorene fremover kommer til å omhandle forskerutdanning, uten at dette skal nedprioritere forskning. Det er uttalt at forskning skal være like sentralt som utdanning i utviklingsavtalene.

Tre veksthistorier

Det er viktig å merke seg at endringene som skisseres over ennå ikke er implementert. Om og på hvilken måte endringene i finansieringssystemet vil gi utslag i FoU-aktivitet, FoU-personale og studenttall, gjenstår å se. Nedenfor ser vi nærmere på forholdet mellom antall studenter, forskere og driftsutgiftene til FoU over grunnbudsjett i perioden 1991–2021/2022. Figuren under viser at antall studenter nesten har doblet seg fra 150 000 rundt 1990 til over 300 000 i 2022. Antall forskere har økt enda sterkere enn antall studenter i samme periode; fra 8 500 til 27 000. Driftsutgiftene til FoU har også økt i samme periode og har stort sett fulgt vekstkurven til antall studenter og forskere.

Figur 8.3a Driftsutgifter til FoU, forskere og studenter. 1991–2022.*

*Estimert 2022-tall for driftsutgifter til FoU ved lærestedene.

Kilde: SSB, FoU-statistikk og utdanningsstatistikk

Sammenhengen mellom de tre tallstørrelsene er mindre tydelig etter 2019. Da var det nedgang eller utflating i driftsutgiftene til FoU. I 2021 brukte forskerne mer av tiden sin til å tilrettelegge for undervisning som følge av koronapandemien, dette gikk ut over forskningsaktiviteten og driftsutgiftene som gikk til FoU ble redusert. Se nærmere om koronapandemiens innvirkning i kapittel 1.1. Etter en økning i studenttallene i 2021 går antallet naturlig ned i 2022 etter den sterke veksten under pandemien. Når det gjelder antall forskere var veksten noe lavere i 2022 enn i de 3 foregående statistikkårgangene i figuren. Det er særlig i stillingsgruppen forskere vi her finner en nedgang.

Men i store trekk ser vi her altså tre vekst historier, der økte studenttall har gitt mer finansiering av sektoren med konsekvenser for både antall ansatte og på FoU-finansiering. Det er en opplagt sammenheng mellom de to sistnevnte, ettersom lønn og sosiale utgifter er den klart største utgiftsarten innen FoU i universitets- og høyskolesektoren (se kapittel 1.3).

På grunn av den vedtatte politikken om at utdanningene skal være forskningsbaserte, er det grunn til å anta at det har vært en sterk sammenheng mellom finansieringen av studentplasser og forskningsfinansiering ved lærestedene. Det er også sannsynlig at antallet studenter innenfor et gitt fagområde har betydelig påvirkning på finansieringen av forskningsinnsatsen innen det samme fagområdet. Dette vil si at det er hensynet til utdanning som på mange måter driver forskningsinnsatsen ved lærestedene, ikke samfunnets generelle forskningsbehov. Dreiningen bort fra resultatbaserte tildelinger knyttet til vitenskapelig publisering og eksternfinansiering kan være med å forsterke denne tendensen, men det gjenstår altså å se.

Det ble ikke vist noen globale meldinger eller andre viktige meldinger da dette dokumentet ble skrevet ut.